

in zdaj ni več samo pesnik, marveč je tudi predsednik, ne bi vedel kaj praktičnega početi z Murnovo nostalgijo, odpovedjo in pesimizmom. In v tej podpohorski noči, ki je prav tako mučna, kot so mučne vse druge, rečem mrtvemu Murnu: hvala! Za poezijo. Za verze. Za prispodobe. In zelo dobro vem, kaj je mislil, ko je zapisal:

*Horizont molči.
Od neba sem mrak hiti...
le še tam iz daljave
v te proste širjave
brezmejno prost nekdo beži.*

Odložim Murnovi knjigi. Skozi okna se svetlika bela noč. Zdaj je tudi v hotelu mir. Tišina. Utrujeni plesalci in kegljači so odšli v svoje domove. Pride sen in v snu zaslišim, kako je v sobo stopila Puškinova kneginja...

Topol samujoč

Pavle
Zidar

*Pesnik razume
vse nerazumljivo,
in stvari, ki se sovražijo,
ima za svoje prijatelje.*

(Lorca)

*Prišla je jesenska noč,
proč je moje spanje.
Jaz sem topol samujoč,
ki ne seje in ne žanje.*

(Murn)

Spomini so preteklost, ali svet, ki ga de iure ni več, de facto pa živimo ves čas samo iz tega sveta, ki ga ni, iz njega jemljemo vse, kar potrebujemo.

Kakšen paradoks! Česar ni, pravzaprav je, in kar je, še ni.

Tako je bilo tudi v pozni mokronoški jeseni 1950., ko sem, stanujoč pri Devu, okušal čar tiste dolenske jeseni, katere vonje in podobe je tako znamenito opisal Voranc v potopisni črtici Od Mokronoga do Pijane gore.

Ko sem še zvedel, da je bil bolj čest gost hiše, v kateri je stanoval, sem postal posebno pozoren nanj.

Takrat sem bil kakor špartanski otrok izpostavljen v življenje, stiske pa so bile tiste zveri, ki so me že prišle zret.

Zavidal sem otrokom v klasični Šparti, ki so imeli tako srčne matere, da so svoje nezaželene plodove izpostavile v naravi. Toda Šparta je prešla, iz spominov nanjo si lahko ustvarimo predstavo dežele moči, dežele, ki se je potem še nekajkrat na svetu ponovila, a vsakokrat tudi propadla, ker so bili njeni nezaželeni pomorjeni.

Kaj neki je v teh nezaželenih, ki ne dovolijo idealne človeške družbe?

Človekov svet je shizofren; z ene strani ga žene v potrebo, da se zapreda v postave, dogovore, torej obnašanja, ki ga oblikujejo kot človeka na ven, z druge strani pa ga prav konvencije katere koli miselnosti onemogočajo v njegovi potrebi po svobodi.

Morda bi bila že kdaj idealna človeška družba presežena, če bi bilo samo dobro obnašanje njen namen (in pomen), postav je bilo že ničkoliko (in še jih bo), vendar je tu, kakor smo že zapisali, človekova potreba po življenju brez omejitev, in ker je človek izročen tem silam brez kakršnih koli možnosti, da bi jih presegel drugače kot z liriko, je vprašanje, kaj torej lirika sploh je.

Ali je to dogodek v človeku, in kakšen?

Ali je pesem sploh dogodek?

V tistih mokronoških dneh, zazrt v vest, da je prav v tej sobi nekajkrat prespal tudi Voranc, sem prebiral najskrivnostnejšega lirika Moderne, Josipa Murna, se z njim nekako poistil v poskusu, ki sem ga tedaj že doumel, da bi namreč v pesmi odgovoril svoji nenadni odtujenosti in samoti, zelo hudi osebni bolečini, ki me je doletela iz družbenih in drugih razlogov.

Človek v stiski (grozi, obupu) reagira različno, mnogi na kratko opravijo s sabo, nekateri, in najbrž spadam med te, potrebujejo večjo nihajno dobo.

Prebiraje Vorančev popotni spis *Od Mokronoga do Pijane gore*, sem se posebej ustavil ob njegovih pejsažih Mirenske doline, ki zveni v neki neodumljivi nostalgiji po svetu, ki je sicer že tu, a ga je treba vsakokrat znova na poseben način doseči.

Ko sem sledil Vorančevemu občutju, s katerim je podal vtis predvečer-
ne narave v svojem popotnem spisu, v njegov ponor, sem se vznemirljivo zmedel, Voranc ni faktografsko odseval stvari narave, ampak je pesnil z istim velikim nostalgičnim občutkom kot Murn.

*Ko dobrane se mrače,
k meni spo glasovi tihi
kakor tožbe tajni vzdih
src, ki v žalosti žive.*

*Mir, ah, lega na zemljo,
meni ni ga moč dobiti,
ni mogoče potopiti
duše v spanje mi sladko.*

Zaprl sem knjigo in odšel s pesmijo ven, nosil sem jo na obrazu, kakor svetnik svojo molitev. Šel sem preverit, ali sta bila Murn in Voranc v različnih časih in krajih res razpoložena z istim občutkom, ki je pri obeh zadobil značilen temen, nostalgičen zven po nečem daljnem in izmikajočem se.

Zazrl sem se, kot tedaj Voranc, proti trebanjskim in šentrupertskim hostam, ki jih je že spreminjala predvečerna modrina, modrina kaljenega železa, v znane Mirojeve abstrakcije v modrem.

V Vorancu je bilo sicer manj Murna, toda lepota, ki jo je naredil, ga je urekla.

Lirika torej ni dogodek, ampak dogajanje, ki se nikoli ne zaključí, temveč traja kot Sizifov mit.

Tisti večer sem preigral celega Murna, kolikor ga je bilo v zbirki, bila je to sanja, ki je ne bom nikoli pozabil.

Murn mi je odkril, kdo sem, kaj sem, kaj bom.

Vstal sem, zdaj mi je bilo jasno, kam moram, moral sem v isto občutje kot on, kot Voranc . . .

Njive proti Cirkniku so se belile v ajdovem razcvetu, nad menoj so varilni aparati škropili zvezde, dišalo je po panjskem vosku in rosni prsti. Po stezah, ki so se kot kače plašile druga mimo druge, in po mokrem, krmežljavem trpotcu.

*Kakor bela grud
gorka od krvi,
mlade radosti
v cvetju ajda diši.*

*Grud prostrana jo
napojila je
z božjo pomočjo
vase skrila je.*

*Plača za ves trud
z medom kdo, s krvjo?
Ktera druga grud
nežna je tako?*

V solzah svojega razkipelega razpoloženja sem drsel s pogledom po belini cvetov in se spraševal, zakaj sem tako sam. Takrat sem imel to za svojo nesrečo, kasneje pa se mi je odkrilo, da samota ni to, kar sem v tistem mokronoškem čustvenem vzgibu začutil. Samota je nujna (in nujnost), če se hočeš sporazumeti (in razumeti) s sabo. In najbolje se razumemo le s seboj, nikoli z nekom drugim. Vsi poskusi, da bi se razumeli vsaj s partnerjem, so nični.

Samota je pesniški čar, z njo je mogoče doseči trenutek tiste neodvisnosti, h kateri nas nenehno žene. Ko se zagledujemo v moč narave, ki ustvarja ustrezna razpoloženja, poskušamo doseči prav to: sporazum s sabo.

*Prišla je jesenska noč,
proč je moje spanje, —
misli mro obupajoč,
kdo se zmeni zanje?*

Se zmeni zanje avto na parkirnem prostoru? Vikend v nevemkaterih hribih? Škof? Kritik? Zdravnik?

Nihče! je pravi odgovor.

To je dialog ne en par oči. Ali lirika, torej večno trajajoči pogovor s sabo, kako bi to razpoloženje presegli? ne: dosegli. V tem je smisel življenja. In ne v preseganju obupa, strahu, smrti.

Sem žene človeka (morda tudi proti njegovi volji) iz varne, lažnive konvencije, k resnici, ki je obup.

*To mehko ono je zvonjenje
iz tihih, nepozabnih dalj —
Molk, kes in gorko hrepenenje,
da nikdar bi vas ne poznal!*

*Srce molči in pričakuje,
a ni stopinje od nikjer;
zamisli se in po nečem žaluje
ves dolgi, samski mi večer.*

Ko se je dr. Dušan Pirjevec ves samotni prepustil rokam sestre, ki ga je peljala z vozičkom na rentgen, ni čutil na sebi mojega pogleda, imel sem občutek, da se je vdal v tisto usodo moža, ko ga bo nekdo drug odpeljal tja, kamor noče. Tak vtis sem dobil, ko sem prav tako z vozička kot on hitel svoji grozi nasproti. Vendar je o tej grozi Murnu na rob dr. Pirjevec zapisal: človek je nič in *biti* nič je trpljenje.

Spominjajoč se teh njegovih refleksij, mislim, da nam ni še nihče doslej tako pronicljivo povedal tega, kar smo samo slutili: čim bolj trpiš, tem bolj si človek in svoboden v tistem pomenu, ko si končno iztrgan vsem zavrtostim, in sam s seboj, sredi tistega dogajanja, ki mu pravimo lirika.

V tem je morda vsa skrivnost Josipa Murna kot pesnika in človeka, in še koga.